

GEMEENTE ROSSUM
BESCHRIJVING
BESCHERMD DORPSGEZICHT
HURWENEN

MONUMENTEN
ADVIESBUREAU

GEMEENTE ROSSUM
BESCHRIJVING
BESCHERMD DORPSGEZICHT
HURWENEN

COLOFON

Onderzoek, tekst & advisering:

Fotografie:

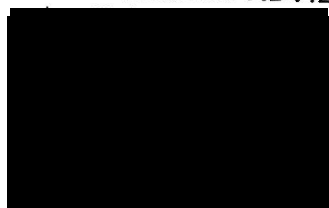
Kaarten & oude afbeeldingen

- diverse publikaties
- gemeente Rossum

Dit is een uitgave van het Monumenten Advies Bureau
in opdracht van de gemeente Rossum

Nijmegen, februari-juli 1998

MONUMENTEN ADVIES BUREAU

Graafseweg 274
6532 ZV Nijmegen
024 - 3786742

INHOUD

VOORWOORD	5
Inventarisatie van panden en objecten	5
HURWENEN, ONTSTAAN EN ONTWIKKELING	6
Korte historische impressie	6
Historisch-stedebouwkundige schets/nederzettingsstructuur	6
Nederzettingsstructuur	7
BESCHRIJVING BESCHERMD DORPSGEZICHT	9
Dorpsstraat, noord-zuidverlopend gedeelte	9
De bebouwing aan noord-zuidverlopende gedeelte Dorpsstraat	10
Dorpsstraat, oost-westverlopend gedeelte	10
De bebouwing aan oost-westverlopende gedeelte Dorpsstraat	11
Waaldijk	12
De bebouwing aan de Waaldijk	13
WAARDENBEPALING BESCHERMDE DORPSGEZICHTEN	15
Hurwenen, Dorpsstraat en Waaldijk	16
CONCLUSIE	18
Advies	18
Begrenzing	18
AANBEVELINGEN	20
BIJLAGE 1, GEÏNVENTARISEERDE OBJECTEN HURWENEN	21
BIJLAGE 2, LITERATUUR/BRONNEN	22
AFBEELDINGEN	22
INVENTARISATIEKAARTEN	vanaf 23

VOORWOORD

Eind 1997 kreeg het Monumenten Advies Bureau de opdracht van de gemeente Rossum een gebiedsbeschrijving op te stellen van een drietal te beschermen dorpsgezichten, gelegen binnen de beide kernen Rossum en Hurwenen. Het betreft in het dorp Rossum het gebied rond de Slotselaan met de aansluitende Maas- en Waaldijkstructuur en het dorpsgebied rond de Burchtstraat. In Hurwenen komt een gedeelte van de Dorpsstraat en de Waaldijk voor bescherming in aanmerking (afbeelding 1). Omdat een meer precieze begrenzing van de te beschermen dorpsgezichten nog niet was geformuleerd, werd het MAB ook verzocht deze grenzen in kaart te brengen en de binnen de gebieden gelegen waarden te inventariseren. Het onderzoek omvat derhalve een inventarisatie en beschrijving van de omschreven gebieden met daarin een karakteristiek van de bebouwing, alsmede een bepaling van de historische en monumentale waarden van de structuren, groenaanleg en de in de gebieden gelegen bebouwing. De gebiedsbeschrijvingen kunnen als onderdeel van het (conserverende) bestemmingsplan worden ingepast. Per gebiedsbeschrijving wordt allereerst de historische ontwikkeling geschetst, gevolgd door een historisch-stedebouwkundige schets, waarin onder meer de nederzettingsstructuur wordt beschreven. Hierna wordt per gebiedsonderdeel een beschrijving gegeven van de belangrijkste straten, groenelementen en bebouwing. Na de beschrijvingen volgt de waardenbepaling van de drie te beschermen dorpsgezichten. Ook worden, indien relevant, diverse aanbevelingen gedaan en adviezen gegeven met betrekking tot de toekomst van deze gebieden.

Inventarisatie van panden en objecten

Vele monumentale panden binnen de onderzoeksgebieden zijn geplaatst op de gemeentelijke- of rijksmonumentenlijst van de gemeente Rossum. De meeste van deze panden zijn uitvoerig beschreven. In de voorliggende beschrijving van de te beschermen dorpsgezichten wordt volstaan met een globale aanduiding van de karakteristiek van de historische dorpsbebouwing, waardoor een algemene indruk wordt verkregen van de monumentale kwaliteiten van de bebouwing binnen de onderzoeksgebieden. Op het bijgevoegde kaartmateriaal is aangegeven welke panden een bepaalde kwalificatie bezitten en welke voor het beeld binnen de te beschermen gezichten van groot belang zijn. Ook worden aanbevelingen gedaan voor eventuele bescherming van in het verleden niet geïnventariseerde en beschermde objecten. Een adressenlijst met alle waardvolle objecten is als bijlage in dit rapport opgenomen.

De overzichtskaarten, waarop de verschillende waarde-oordelen met betrekking tot gebieden en objecten staan aangegeven, zijn door het MAB vervaardigd met gebruikmaking van door de gemeente Rossum aangeleverd kaartmateriaal. Deze kaarten zijn als bijlage aan deze rapportage toegevoegd.

Deze rapportage bevat de beschrijving, waardenbepaling en motivatie van het te beschermen dorpsgezicht in Hurwenen.

Monumenten Advies Bureau
Nijmegen, februari-juli 1998

HURWENEN

ONTSTAAN EN ONTWIKKELING

Korte historische impressie

De plaats Hurwenen is een deels agrarische nederzetting die tot de gemeente Rossum behoort en waarschijnlijk ontstaan is omstreeks 1200. In 1320 wordt het dorp genoemd als Harwijnen. In 1327 wordt gesproken over Horwinen en in 1414 over Herwijnen. Hurwenen vormde een heerlijkheid die tot het midden van de 18de eeuw toebehoorde aan de familie Van Dieden. De laatste vertegenwoordiger van dit geslacht was Johan Carel van Dieden die stierf in 1730. Later kwam de heerlijkheid aan mr. Dominicus Snoek te Tiel en na diens overlijden in 1841 werd ze verkocht aan mr. J.P.L. Steen Zijnen. Bij diens overlijden ging Hurwenen over aan zijn erfgenamen. In de 19de eeuw werd bij Hurwenen een steenfabriek opgericht ("De Lagewaard"), die klei betrok uit de uiterwaarden bij het dorp. Velen vonden in de 19de en een groot deel van de 20ste eeuw werk in deze fabriek, die lange tijd de enige industrie in deze omgeving vormde.

Hurwenen kent zowel een Nederlands-Hervormd als een Rooms-Katholiek kerkgebouw. De tegenwoordige Hervormde kerk dateert van 1949 en werd gebouwd door de Amersfoortse architect Pothoven. De bouw diende plaats te vinden ter vervanging van de bestaande kerk die zwaar geleden had tengevolge van het oorlogsgeweld in 1945 waarbij de toren opgeblazen was (afbeelding 6). De oude kerk kende nog het middel-eeuwse koor. Het schip en de toren dateerden van 1845. De toren was tegen het koor gebouwd. De Rooms-Katholieke kerk (gesloten in 1975) dateert van 1854 en werd toen gebouwd tesamen met een pastorie. De pastorie is uitgevoerd in Neo-Tudorstijl. De terugtrekkende Duitsers bliezen in 1945 de kerktoeren op waardoor ook het kerkship zware schade opliep. Na de oorlog werd de kerk op een sobere wijze hersteld. De toren werd niet herbouwd. In plaats daarvan kwam er een klein klokkentorentje op de pastorie.

Behalve de beide kerkgebouwen kreeg Hurwenen ook op andere plekken zwaar te lijden van de oorlog. Vanaf ca. 1950 werden ingrijpende vernieuwingen uitgevoerd die resulteerden in een verandering van de infrastructuur alsmede toenemende bebouwing. Tot de vroegste uitbreidingen in deze periode behoort de bouw van een reeks arbeiderswoningen aan de Marshallweg in het zuidelijke dorpsgebied.

Sinds 1955 vormt Hurwenen samen met Rossum één gemeente. Omdat in 1954 in Rossum het Slot als raadhuis in gebruik was genomen, raakte het oude gemeentehuis van Hurwenen, gelegen achter de kerk (Dorpsplein 1-5) buiten gebruik. Het nog bestaande pand is verbouwd tot woonhuis.

Historisch-stedebouwkundige schets/nederzettingsstructuur

Anders dan Rossum heeft het dorp Hurwenen een relatief korte geschiedenis. In deze omgeving was het geen oude stroomrug of oeverwal, die de kiem vormde voor het ontstaan van een permanente nederzetting. Het gebied wordt geologisch sterk bepaald door de aanwezigheid van een oude stroomgordel, die door rivierverlegging en erosie nog maar fragmentarisch aanwezig is. In het gebied is vooral sprake van een gecompliceerd systeem van komafzettingen, grotendeels ontstaan als gevolg van dijkdoorbraken.

De komafzettingen vonden zowel op als naast de beddingafzettingen op de stroomgordel plaats.

In de 12de eeuw was waarschijnlijk nog geen sprake van een geheel gesloten bedijking van betekenis in de Bommelerwaard. Wel was een begin gemaakt met het verbinden van de oeverwallen, die langs de rivieren lagen. Wanneer de bedijking van de Bommelerwaard voltooid werd is niet met zekerheid bekend. Gerard van Rothem (Rossum) werd in 1276 genoemd als richter en dijkgraaf in de Bommelerwaard, waaruit men mag concluderen, dat reeds voor 1276 sprake was van uitgebreid systeem rivierdijken. In 1321 was de ringdijk voltooid. Met de aanleg van de dijken ontstonden ook de uiterwaarden.

Hurwenen is volgens J.D.H. Harten (Oude nederzettingsspatronen in de Bommelerwaard) pas omstreeks 1200 ontstaan als een dwars op de rivier staande nederzetting, oorspronkelijk waarschijnlijk bij een langs de rivier aanwezige kade, later bij een dijk. De oude dorpskom had de vorm van een kleine langwerpige brink. Aan de plaatselijk tot een brink verbrede, haaks op de dijk aansluitende weg (Dorpsstraat) bevond zich de kerk en een kleine groep huizen (afbeeldingen 4 en 5).

Het rivier- of dijkdorp, het gestrekte dorptype

De oude nederzettingstructuur van Hurwenen bestaat uit een drietal hoofdelementen: de Waalbandijk; voorts een weg, die zich in het westen van de dijk afsplitst en min of meer parallel verlopend aan de Waaldijk in het oosten weer op de dijk aansluit (westelijk deel Dorpsstraat-Groenestraat, a.h.w. een parallelweg of achterstraat); tenslotte het haaks op de Waalbandijk aansluitende deel van de Dorpsstraat, die in het zuiden eindigt bij de "parallelweg/achterstraat" (afbeeldingen 4 en 5). Door de aanwezigheid van de langgerekte, parallel aan elkaar verlopende wegstructuren (Waaldijk, Dorpsstraat-Groenestraat) kan Hurwenen tot het gestrekte dorptype worden gerekend. Vergelijkbare dorpsstructuren kwamen in de Bommelerwaard meer voor.

De oude structuur is op 19de-eeuwse kaarten van het gebied nog zeer goed herkenbaar. Rond de aansluiting van de Dorpsstraat op de Waalbandijk bevond zich een bebouwingsconcentratie nabij de oude dorpskerk. Deels vrij dichte lintbebouwing was aan te treffen langs de zuidzijde van de Waaldijk. Aan de Dorpsstraat bevond zich voorts een beperkt aantal grote boerenerven. Het zuidwestelijke deel van de Dorpsstraat kende met name aan de zuidzijde bebouwing met als belangrijkste gebouw de Rooms Katholieke kerk. Voorts is op de kaart van ca.1875 de oorspronkelijke verkaveling nog goed te zien (afbeelding 3). Het gebied tussen dijk en parallelweg ("achterstraat") kent een vrij willekeurige, blokvormige verkaveling, merendeels uitgaande vanuit het noordelijke deel van de Dorpsstraat, soms vanuit de Waaldijk. Zuidelijk van de parallelweg is de verkaveling vooral uitgegaan vanuit deze as (Dorpsstraat-Groenestraat). Hier is sprake van een opvallende strokenverkaveling met lange, vrij smalle, haaks op de parallelweg aansluitende percelen, die aan de zuidzijde eindigen bij de huidige Molenstraat. Ook zuidelijk van de Molenstraat bevindt zich een vergelijkbare verkavelingsstructuur. Deze Molenstraat markeert de vroegere grensscheiding tussen de gemeenten Rossum en Hurwenen en heette in de 19de eeuw nog Hurwenensche en Rossumsche straatweg. Twee verbindingsweggetjes tussen deze weg en de Dorpsstraat, genaamd Kerkpad en 't Straatje (de huidige Marshaliweg) ontstonden in de 19de eeuw als onderdeel van de ontsluiting van het gebied ten zuiden van de Dorpsstraat van Hurwenen.

Het westelijke gedeelte van de nederzettingstructuur (westelijk van het noord-zuidver-

lopende deel van de Dorpsstraat) is in gave staat bewaard gebleven. Ook de typische verkavelingsstructuren zoals boven omschreven zijn nog onveranderd aanwezig. Langs het noord-zuidverlopende deel van de Dorpsstraat zijn duidelijke restanten van de oorspronkelijk bredere brinkstructuur aanwezig in de brede bermen met oud geboomte. Helaas is deze structuur aan de oostzijde aangetast door de aanleg van een sportterrein en het Dorpshuis "de Kil".

Het oostelijke dorpsgebied heeft door de aanleg van enkele nieuwe straten in de tweede helft van de 20ste eeuw wel wijzigingen ondergaan. De oorspronkelijk doorgaande structuur van Dorpsstraat en Groenestraat is op kaart nog deels herkenbaar in het verloop van de Geerhofstraat, maar door de aanleg van de Wielewaallaan en het invullen van het terrein oostelijk van de Dorpsstraat is de historische situatie ter plaatse er niet duidelijker op geworden. Daarbij werd er ook nog een straat aangelegd tussen de Groenestraat en het meest noordelijke deel van de Dorpsstraat. Deze nieuwe straat heet thans ook Groenestraat.

BESCHRIJVING BESCHERMD DORPSGEZICHT HURWENEN

Het te beschermen dorpsgezicht omvat het gehele tracé van de Dorpsstraat (het gehele noord-zuidverlopende gedeelte en het oost-westverlopende gedeelte) en een gedeelte van de Waaldijk, zich uitstrekkend van de aansluiting van de Dorpsstraat aan de westzijde tot het punt, waar de dijk met een haakse hoek ombuigt in zuidelijke richting (oostelijk van het pand Waaldijk 59).

Beschrijving dorpsgebied

Ruimtelijke karakteristiek

Algemeen

De ligging van de Waaldijk, het tracé van de Dorpsstraat en de restanten van de Groenestraat, alsmede de situering van de langwerpige dorpsbrink en de dorpskerk zijn binnen de nederzettingsstructuur van Hurwenen de belangrijkste historisch-stedebouwkundige elementen. De Dorpsstraat verwijst in aanleg naar de vroegste nederzettingsschiedenis van Hurwenen, dat waarschijnlijk als een dwars op de rivier staande nederzetting is ontstaan bij een langs de Waal aanwezige kade. Oorspronkelijk was er sprake van een kleine langwerpige brink, waarvan restanten bewaard bleven. De bedijking van het gebied gaf ook Hurwenen een duidelijk structurerend element in de vorm van de rivierdijk. Het oost-westverlopende deel van de Dorpsstraat en het vroegere tracé van de Groenestraat zijn als een parallelwegstructuur ten opzichte van deze rivierdijk te beschouwen. De ligging van de dorpskerk ter plekke van het in de Tweede Wereldoorlog verwoeste middeleeuwse gebouw markeert het oude "kerkelijke centrum" van het dorp.

De begrenzing van het voor te stellen beschermd dorpsgezicht is aangegeven op de inventarisatiekaart.

Dorpsstraat (afbeeldingen 6 t/m 23)

De Dorpsstraat bestaat uit een oostwestverlopend gedeelte, dat in het westelijke dorpsgebied afsplitst van de Waaldijk, vervolgens in oostelijke richting loopt en dan in een haakse bocht in noordelijke richting voert tot aan de Waaldijk.

Dorpsstraat, noord-zuidverlopend gedeelte (afbeeldingen 6 t/m 15)

Dit gedeelte van de Dorpsstraat heeft een licht krommend verloop. Aan de noordzijde vindt de aansluiting op de Waaldijk plaats. Noordelijk van de Hervormde kerk aan de westzijde van de Dorpsstraat bevindt zich het kleine Dorpsplein, dat vanaf de Dorpsstraat toegankelijk is. Zuidelijk van de kerk bevindt zich aan de oostzijde van de Dorpsstraat de Groenestraat. Aan deze zijde van de straat bevindt zich ook een entree naar het terrein waarop onder meer Dorpshuis "De Kil" staat. In het zuiden sluit dit gedeelte van de Dorpsstraat haaks aan op de as gevormd door het oost-westverlopende deel van de Dorpsstraat en de in het verlengde daarvan gelegen Wielewaallaan. De straat heeft een eenvoudige geasfalteerde rijbaan, die aan de oostzijde wordt geflankeerd door een in breedte sterk variërende berm en een sloot. De in breedte variërende berm aan de oostzijde van de Dorpsstraat herinnert aan de vroegere aanwezigheid van een brinkstructuur in Hurwenen (afbeelding 12). Aan deze zijde van de weg vindt men een fraaie beplanting, deels bestaande uit linden (zuidelijk

deel). Ter hoogte van het pand Dorpsstraat 22 bevindt zich een groep forse populieren en esdoorns. Hier bevindt zich tevens de toegangsweg naar dorpshuis De Kil. Noordelijk hiervan bevinden zich linden. Ter hoogte van het pand Dorpsstraat 18 staan twee forse kastanjes en linden.

De bebouwing aan het noord-zuidverlopende deel van de Dorpsstraat

Bebouwing bevindt zich voornamelijk aan de westelijke zijde van de straat. Het bebouwingsbeeld is gevarieerd en wordt bepaald door diverse vrijstaande boerderijen en woonhuizen. Op de aansluiting van de weg op de Waaldijk staat een tot woonhuis verbouwde 19de-eeuwse T-boerderij met breed, schuin op de weg geplaatst voorhuis (afbeelding 9). De boerderij heeft een fraaie tuin met leilinden voor de voorgevel, liguster- en laurierhagen. Op het erf van deze boerderij staat nabij de Waaldijk een 5-roedige hooiberg. Dit pand sluit aan de noordzijde een kleine pleinvormige ruimte af, waaraan tevens de in Delftse schoolstijl uitgevoerde Hervormde kerk staat (afbeelding 6). Deze kerk staat met de lange oostgevel evenwijdig aan de openbare weg. Het bakstenen zaalkerkje heeft een met pannen gedekt zadeldak en boven de noordgevel een kleine klokkentoren met vierzijdige, met pannen gedekte spits. De kerk wordt omgeven door een bakstenen muur aan oost- en westzijde en een vernieuwd ijzeren hekwerk aan de noordzijde. Westelijk van de kerk bevindt zich het tot woningen verbouwde oude voormalige raadhuisje van Hurwenen. Het pleintje sluit aan de westzijde af met een aantal moderne woningen en is aangekleed met leilinden en enkele solitaire bomen (afbeelding 8). Bij de kerk staan aan de Dorpsstraatzijde enkele markante groenelementen: berk, esdoorn, conifeer.

Zuidelijk van de kerk staan aan de Dorpsstraat enkele T-boerderijen, afgewisseld door een enkel woonhuis (afbeeldingen 11-15). Naar het zuiden toe staat de bebouwing steeds verder uit elkaar. Een drietal grote T-boerderijen (Dorpsstraat 14, 18 en 22) heeft monumentale, bijna herenhuisachtige voorhuizen met een voorname indeling en markante, gave detaillering. De bakstenen voorhuizen dateren uit het midden van de 19de eeuw en hebben anderhalve bouwlaag en zadel- of schilddaken. De achterliggende bedrijfsgedeelten zijn hallehuisvormig. Deze boerderijen vormen samen met de oude erfafscheidingen (bakstenen muren, ijzeren hokwerken) zeer beeldbepalende elementen aan deze straat. In de tuinen staan hier en daar karakteristieke groenelementen en schuren. Ook de weidjes tussen de boerderijen sluiten soms nog af met oude tuilmuren of hekwerken. Achter de bebouwing bevinden zich weiden en akkers. Hiermee wordt nog een gaaf beeld gegeven van de oorspronkelijke situatie, bestaande uit boerderijen langs de dorpsbrink en achterliggende bouwlanden, weidepercelen en boomgaarden (afbeelding 10, 36-37). Dorpsstraat 20 is een woonhuis uit het tweede kwart van de 20ste eeuw. Het huis is in zakelijke stijl gebouwd en heeft één bouwlaag en een zadeldak met de nokrichting haaks op de voorgevel. Voor- en linker zijgevel zijn voorzien van kleine erkers.

Aan de oostzijde van de Dorpsstraat staat nabij de aansluiting op de Waaldijk een gaaf trafohuisje uit het tweede kwart van de 20ste eeuw, alsmede een sterk verbouwde T-boerderij met wit geschilderde gevels. Zuidelijk van de aansluiting van de Groenestraat bevinden zich een sportterrein, Dorpshuis "De Kil" en een plantsoen.

Dorpsstraat, oost-westverlopende gedeelte (afbeeldingen 16 t/m 23)

Het oost-westverlopende gedeelte van de Dorpsstraat ontspringt in het westelijke dorpsgebied bij de Waaldijk en verloopt dan met een lichte kromming in noordoostelijke richting, waarna ze in het oosten aansluit op de splitsing Dorpsstraat-Wielewaallaan.

Deze laatste laan ligt in het verlengde van het oost-westverlopende deel van de Dorpsstraat. Binnen het te beschermen gezicht sluit op de zuidzijde het Kerkpad aan. De Marshallweg sluit langs de westgrens van het gezicht op de Dorpsstraat aan. Beide zijwegen lopen in zuidelijke richting naar de Molenstraat.

Het oost-westverlopende straatgedeelte van de Dorpsstraat heeft een zeer licht krommend verloop en heeft een geasfalteerde rijbaan met aan weerszijden smalle (gras)bermen en sloten. In het middendeel van de straat ontbreken de sloten. In de bermen staan aan beide zijden van de straat rijen linden. Aan de noordzijde van het oostelijke deel van de weg bevindt zich ook langs de sloot een bomenrij. In het westelijke gedeelte ontbreekt laanbeplanting aan de zuidzijde. De bebouwing concentreert zich vooral aan de zuidzijde van de weg en is hier gesitueerd binnen een vrij intensieve strokenverkaveling. De smalle, diepe percelen lopen in zuidelijke richting tot aan de Molenstraat en zijn in gebruik als weide of boomgaard. Aan de noordzijde van dit deel van de Dorpsstraat wordt het beeld vooral bepaald door grote weidepercelen en boomgaarden, met nabij de aansluiting op de Waaldijk een cluster boerderijen (afbeelding 22).

Het Kerkpad bestaat uit een geasfalteerd weggetje met aan de oostzijde een berm en een sloot (afbeelding 20). In de berm bevindt zich een reeks oude knotwilgen. Aan de westzijde wordt het beeld bepaald door het complex van de voormalige pastorie, een tuinmuur, het kerkhof en een lijkenhuisje (afbeelding 23).

De bebouwing aan het oost-westverlopende deel van de Dorpsstraat

Bebouwing bevindt zich voornamelijk aan de zuidzijde van de straat. Hier bevinden zich een aantal vrijstaande éénlaags woonhuizen in grote tuinen, soms bereikbaar via (bakstenen) bruggetjes over de sloot. Dorpsstraat 7 is een gave en zeer karakteristieke middenstandswoning in Amsterdamse schooltrant (afbeelding 16). Het huis heeft één bouwlaag en een in het expressieve, omlopende stolpvormige mansardedak opgenomen bovenverdieping. De gevels zijn van baksteen, het dak is gedekt met paarsrode geglazuurde pannen. Westelijk van dit huis bevindt zich een weilje, waarin enige vruchtbomen. Voorts bevindt zich hier de geheel door meidoornhagen omgeven algemene begraafplaats van Hurwenen, toegankelijk via een markant smeedijzeren inrijhek. Aan weerszijden van de entree staan monumentale treurlindes (afbeelding 17). Op de smalle kavels aan weerszijden van de begraafplaats bevinden zich boomgaarden. Aan de oostzijde staat op een kavelgrens een lange reeks oude vruchtbomen. Op de zuidzijde van de Dorpsstraat sluit vervolgens het Kerkpad aan, aan de oostzijde hegeleid door een reeks oude knotwilgen en een sloot. Aan de westzijde ligt een zeer schilderachtig complex, bestaande uit de voormalige Rooms katholieke kerk, pastorie en begraafplaats. De op de hoek gelegen voormalige pastorie uit 1854 heeft twee bouwlagen, bakstenen gevels met spitsboogvensters (met tudorbogen) en een schilddak met pannendekking en dakruiter. De aan de westzijde aangebouwde kerk dateert van na de Tweede Wereldoorlog. Door zijn bijzondere vormgeving is het complex een belangrijk beeldbepalend element in deze omgeving. Het aan de zuidzijde gelegen kerkhof is ommuurd en aan Kerkpadzijde toegankelijk via een fraai geornamenteerd smeedijzeren hekwerk met gietijzeren posten (afbeeldingen 20 en 21). Het plaatsje voor de pastorie (hoek Dorpsstraat-Kerkpad) sluit af met een smeedijzeren hekwerk op vernieuwde bakstenen voetmuur met hardstenen dekplaten. Westelijk van het Kerkpad bevindt zich aan de zuidzijde van de Dorpsstraat een aantal eenvoudige, vrij dicht aan de straat

gelegen, veelal sterk gewijzigde woningen met ondiepe voortuinen. Op de hoek met de Marshallweg staat de kleine villa Vaalshof, een karakteristieke dorpsvilla uit ca. 1900, gelegen in een grote tuin. Naast deze villa bevindt zich een zeer markante 19de-eeuwse schuur. Aan de Marshallweg staat een reeks eenvoudige arbeiderswoningen en een voormalige dorpswinkel (1949) in Delftse schoolstijl uit het midden van de 20ste eeuw. Aan de noordzijde van de Dorpsstraat bevindt zich een op een groot erf gelegen voormalige T-boerderij (Dorpsstraat 26), voorzien van een éénlaags voorhuis met dwarsgeplaatst zadeldak (afbeelding 19). De bakstenen voorgevel heeft een symmetrische indeling met de ingang in de middenas. Aan weerszijden van de oprijlaan bevinden zich boomgaarden en weiden. De enkelzijdige laanbeplanting aan dit gedeelte van de Dorpsstraat bestaat uit onder meer linde, esdoorn en sierkers (?). In het uiterst westelijke deel van de Dorpsstraat bevinden zich twee boerderijcomplexen, omgeven door fruitbomen.

Waaldijk (afbeeldingen 24 t/m 37)

De Waaldijk sluit het dorpsgebied van Hurwenen aan de noordzijde af. Het binnen het te beschermen dorpsgezicht gelegen gedeelte bevindt zich tussen de aansluiting van het westelijke deel van de Dorpsstraat (westen) en het pand Waaldijk 59 in het oosten (waar de dijk ombuigt in zuidelijke richting). De dijk heeft een licht curvend verloop vanuit het zuidwesten naar het noordoosten.

De dijk is bij de recente dijkverzwarringsactiviteiten aan de rivierzijde sterk verbreed en enigszins verhoogd. Aan de binnenzijde (zuidzijde) bleef het oude dijkniveau min of meer gehandhaafd. Het oostelijke Waaldijktracé is ongewijzigd gebleven, omdat men hier noordelijk van de bebouwing en tuinen e.d. een nieuw dijklichaam heeft opgeworpen. Dit nieuwe dijkgedeelte verloopt met een ruime boog vanaf de voormalige steenfabriek in zuidwestelijke richting en sluit ter hoogte van Waaldijk 83 op de oude dijk aan. De oude dijk heeft thans een geasfalteerde rijbaan met aan weerszijden grasbermen, die aan de zuidzijde zeer smal zijn uitgevoerd. Aan de noordzijde bevindt zich deels een zeer brede berm, waarin recentelijk bomenrijen zijn aangeplant. Op de recentelijk aan rivierzijde uitgevoerde dijkverbreding is een fietspad aangelegd. Vooral in de tuinen van de diverse dijkwoningen bevinden zich karakteristieke (historische) groenelementen, zoals forse bomen, boomgaarden en hagen. Deze rijk begroeide laaggelegen tuinen bieden met de op, tegen of onder aan de dijk gelegen woningen vanaf de dijk een zeer markant dorpsbeeld. Met name in het oostelijke gedeelte heeft de oude dijk een uitgesproken groen karakter door de sterk begroeide tuin -bijna een klein bos- van de villa Waaldijk 8. In deze tuin bevinden zich verschillende forse bomen, waarvan de takken ver over de dijkweg hangen.

Achter en tussen de dijkwoningen bevinden zich open percelen, die meestal als weide, moes- of siertuinen in gebruik zijn. De bebouwing concentreert zich aan de zuidzijde van de dijk, aan de noordzijde (buitendijks) bevindt zich slechts een beperkt aantal huizen. De aansluiting van de Dorpsstraat (noordzuidverlopende deel) op de Waaldijk markeert min of meer een duidelijke scheiding in verkavelingsstructuren langs de binnenzijde van de dijk. Westelijk van de Dorpsstraat, waar het beeld vooral wordt bepaald door een open landbouwgebied, dat zicht laat op de structuur en bebouwing van het Dorpsstraatgebied, bevinden zich langgerekte smalle en brede landbouwpercelen, die vanuit het noord-zuidverlopende deel van de Dorpsstraat zijn uitgezet. Oostelijk van de Dorpsstraat heeft verkaveling vanuit de dijkstructuur plaats gevonden en zien we haaks op de dijk aansluitende percelen, die wat betreft het oostelijke dijkgedeelte aan de zuidzijde aansluiting vinden op de Groenestraat, die hier als een soort achterstraat fungeert.

Ten noorden van de Waaldijk bevindt zich een uitgestrekt uiterwaardengebied, waarin zich een natuurreservaat bevindt (Kil van Hurwenen). In het binnen de nieuwe dijk gelegen voormalige buitendijkse gebied bevinden zich enkele plassen, omgeven door typische uiterwaardenbegroeiing (wilgen/populierenbos).

De bebouwing aan de Waaldijk

Binnen het beschermde gebied bevindt zich vooral aan de binnenzijde van de Waaldijk bebouwing bestaande uit dijkwoningen van verschillende typen. Er zijn woningen, die als een gesloten blok tegen de dijk aanliggen en ter overbrugging van het hoogteverschil een onder de hoofdverdieping geschoven onderverdieping hebben. Sommige van deze huizen liggen met de bovenste bouwlaag op het niveau van de dijk kruin, andere zijn meer aan de teen van de dijk geplaatst. De panden Waaldijk 83 ("De Pastorie") en Waaldijk 8 liggen op een hoge en ruime aanberming aan de dijk en hebben een ruime voortuin op kruinniveau van de dijk (afbeeldingen 25 en 33). Afgezien van de onderverdieping hebben de huizen meestal één hoofdbouwlaag, soms met een verhoogde borstwering met zoldervensters. De meeste huizen hebben zadeldaken, meestal met de nok evenwijdig aan de dijk, soms haaks op de voorgevel (nrs. 79, 83, afbeeldingen 25 en 31).

Waaldijk 59 is een monumentaal 19de-eeuws T-vormig opgezet huis met vrijstaande schuur, beide haaks geplaatst op de dijk (afbeelding 24). De hoofdverdieping van het voorhuis van de boerderij ligt bijna op dijkniveau. De krukhuisboerderij Waaldijk 61 ligt evenwijdig onderaan de dijk en bezit een karakteristiek erf met diverse bijgebouwen en groenelementen (afbeelding 26). Ook Waaldijk 67 is monumentaal. Het pand bestaat uit twee achtereikaar, evenwijdig aan de dijk gelegen bouwdelen, waarvan het voorhuis met zadeldak direkt aan de dijk geplaatst is (afbeelding 27). Bij het eenvoudige huis Waaldijk 69 bevinden zich twee zeer forse notenbomen. Westelijk hiervan bevindt zich een onder aan de dijk gelegen buurtje met merendeels sterk verbouwde wit geschilderde woningen. In de omringende tuinen diverse fruitbomen en hagen (afbeelding 29). Het huis Waaldijk 79 is een zeer authentiek ogende dijkwoning, in zijn huidige verschijningsvorm daterend uit het midden van de 19de eeuw, maar wellicht met een oudere kern. Het huis heeft één bouwlaag met een ondergeschoven onderverdieping en een langgerekt, met riet gedekt zadeldak haaks op de dijk (afbeelding 31). In de naast gelegen moestuin bevindt zich een oude fruitboom. Westelijk van Waaldijk 83 bevindt zich een afrit naar onder aan de dijk gelegen woningen. Oostelijk van deze afsplitsing bevindt zich nog een aantal dijkwoningen, waaronder nr. 81, een in oorsprong 19de-eeuws éénlaags huis met gepleisterde gevels en een evenwijdig aan de dijk gelegen zadeldak. Het pand Waaldijk 83 ("De Pastorie") is gelegen op een hoge aanberming en bezit een hoge hoofdverdieping en een zadeldak met de nokrichting haaks op de voorgevel (afbeelding 33). Het laat 19de-eeuws huis heeft bakstenen gevels en een symmetrisch ingedeelde voorgevel, geaccentueerd door een balkon boven de hoofdingang. Karakteristieke elementen zijn verder de ingang met omlijsting en paneeldecoratie en het gedecoreerde dakoverstek. Het pand is gelegen in een rijk begroeide tuin, waarin onder meer een forse kastanje. De tuin sluit aan de dijkzijde af met een smeedijzeren tuinhek. Waaldijk 87 ligt op een lage aanberming tegen de dijk en steekt alleen wat betreft het met pannen gedekte zadeldak boven de dijk kruin uit (afbeelding 32). Het veel forsere Waaldijk 89 is een vrij gaaf 19de-eeuws dijkhuis, waarvan de hoofdverdieping op dijk kruinniveau ligt (afbeelding 35). Het pand heeft in blokverband gepleisterde gevels en een zadeldak met de nokrichting evenwijdig aan de dijk. Vensters en ingangen hebben nog hun oorspronkelijke 19de-eeuwse detailleringen. Het in het dijklichaam

geschoven pand Waaldijk 91 heeft een bakstenen voorgevel en een met pannen gedekt zadeldak evenwijdig aan de dijk. Dit pand heeft geen monumentale waarde (afbeelding 34).

Westelijk van de aansluiting van de Dorpsstraat bevinden zich nog enkele kleine onder aan de dijk gelegen woningen zonder monumentale waarde.

In het oostelijke gebiedsdeel bevinden zich ook aan de noordzijde (buitendijks) enige woningen, waaronder enkele verbouwde hoog tegen het dijktafval geplaatste eenvoudige woningen (afbeelding 28). Het belangrijkste gebouw is hier de grote villa Waaldijk 8, gelegen op een hoge aanberming tegen de dijk. Dit uit het derde kwart van de 19de eeuw daterende huis, oorspronkelijk het directiehuis van de heer Van der Elst, directeur van de steenfabriek "De Lagewaard", is zeer rijk vormgegeven in eclectische trant en behoort tot de meest monumentale bebouwing in Hurwenen. De villatuin wordt aan de dijk afgesloten door een oud hekwerk en bevat naast diverse andere forse groenelementen twee zeer in het oogspringende platanen (afbeelding 25). Ten oosten van deze villa ligt (buiten het te beschermen gezicht) de voormalige steenfabriek "De Lagewaard".

WAARDENBEPALING BESCHERMDE DORPSGEZICHTEN

De door de gemeente Rossum aangedragen suggesties voor het te beschermen dorpsgezichten binnen de kern van Hurwenen zijn door het MAB op de aanwezige kwaliteiten en waarden beoordeeld. Hierbij is de aandacht uitgegaan naar verschillende aspecten, die binnen te beschermen stads- of dorpsgezichten een belangrijke rol van betekenis spelen.

Binnen de door de meeste Nederlandse gemeenten gehanteerde standaard monumentenverordening wordt een gemeentelijk stads- of dorpsgezicht als volgt omschreven:

Gemeentelijke STADS- OF DORPSGEZICHTEN: groepen van onroerende zaken, hieronder ook begrepen: parken, plantsoenen, singels, tuinen, bomen en boomgroepen, straten, pleinen, wegen en bruggen, kanalen, vaarten, sprengen, beken, sloten en andere wateren, welke in samenhang met een of meer tot de groep behorende monumenten een geheel vormen, dat van algemeen belang is voor de gemeente door schoonheid, cultuurhistorische waarde of markant eigen karakter.

Een voorwaarde is voorts dat er zich in het aan te wijzen gebied één of meer monumenten (gemeentelijke- of rijksmonumenten) of karakteristieke panden bevinden.

Binnen de waardenbepaling is op de volgende aspecten gelet:

→ **Stedebouwkundige of historisch-ruimtelijk waarden**

D.w.z. de betekenis van het gebied vanwege de bijzondere samenhang van landschappelijke gesteldheid, wegenstructuren, verkavelingen, schaal, bebouwing, groenstructuren en -elementen (laanbeplantingen, particuliere groenelementen als tuinen, boomgaarden, etc.etc.), inrichting van de openbare ruimte, één en ander gerelateerd aan de lokale ontwikkelingsgeschiedenis van het gebied.

Aanwezigheid van andere (on)roerende zaken, zoals waterpartijen, waterwerken, herinneringsmonumenten, straatmeubilair, etc.etc.

→ **Situeringswaarden**

D.w.z. de binnen het gezicht aanwezige beeldbepalende kwaliteiten met betrekking tot bijzondere situeringen van bebouwing, bebouwingsconcentraties, nederzittingsstructuren (wegen, waterlopen), groenelementen en hun onderlinge samenhang. Voorts de bijzondere kwaliteiten in relatie tot de landschappelijke omgeving en bijzondere aspecten met betrekking tot het zicht op de te beschermen gezichten.

→ **Cultuurhistorische waarden**

D.w.z. de betekenis van het gebied als bijzondere uiting of uitvloeisel van culturele, sociaaleconomische, geografische, landschappelijke ontwikkelingen.

→ **Gaafheid**

D.w.z. de gaafheid en herkenbaarheid van de binnen het gebied aanwezige historisch-ruimtelijke structuren, bebouwing en andere objecten, groenelementen en de landschappelijke omgeving.

Met betrekking tot de karakteristiek, aard en gaafheid van de bebouwing: aanwezigheid van monumentale, monumentwaardige en beeldbepalende bebouwing, al dan niet in samenhang met de oorspronkelijke nederzittingsstructuur, bijvoorbeeld als gevolg van latere ontwikkelingen, calamiteiten e.d.

Binnen het uitgestrekte dorpsgebied van Hurwenen bevindt zich een uitgestrekt gebied, dat voldoende kwaliteiten bezit om het aan te wijzen als gemeentelijk beschermd dorpsgezicht:

Hurwenen, Dorpsstraat en Waaldijk (kaarten 1 en 2).

Structuur

Het te beschermen gedeelte van het dorpsgebied in Hurwenen kenmerkt zich door de aanwezigheid van een in gave staat verkerende historische nederzettingsstructuur, die sinds de vorming ervan (na de aanleg van de rivierdijken in de middeleeuwen) geen ingrijpende wijzigingen meer heeft ondergaan. Binnen de huidige nederzettingsstructuur verwijzen diverse aspecten naar reeds in de middeleeuwen gevormde situaties, zoals de ligging van de dijken, het verloop van de straten, de diverse verkavelingen (vanuit de dorpsbrink, de Dorpsstraat-Molenstraat, de Waaldijk) en de situering van de dorpskerk. Voorts is er sprake van een grote samenhang tussen de aangetroffen historische nederzettingsstructuur en de aard en de ligging van de bebouwing. Langs de dijkstructuren wordt typische dijkbebouwing (boerderijen, kleine en grote woningen) aangetroffen. Langs de Dorpsstraat, deels ontstaan als onderdeel van de vroegere dorpsbrink in de agrarische nederzetting, bevindt zich een waardevol boerderijenbestand en voorts diverse typen woonhuizen.

Bebouwing

Binnen het te beschermen dorpsgezicht is sprake van een in vrij gave staat verkerende, zeer karakteristieke historische bebouwing, die enerzijds nog sterk aansluit bij de oorspronkelijke nederzettingsstructuur, anderzijds ook een indruk geeft van de latere ontwikkelingen in het dorp. Zo is er een gaaf bestand aanwezig aan panden met een in oorsprong agrarisch karakter, eenvoudige 19de- en vroeg 20ste eeuwse woonhuizen (deels met oudere kern) en voornamere dorpswoningen van verschillende typen en leeftijd. De beide kerken en de begraafplaatsen vertegenwoordigen de bijzondere objecten binnen het dorp. Deze bebouwing is in vrij gave staat bewaard gebleven en wordt vrijwel nergens onderbroken of verstoord door niet passende, moderne of sterk verstoorde bebouwing. Slechts aan de Waaldijk bevinden zich enkele moderne schuren. Vele panden zijn beschermd als gemeentelijk- of rijksmonument. Als geheel is de bebouwing met al zijn typen, vormen en stijlkenmerken zeer bepalend voor het historische karakter van Hurwenen.

Groen

Binnen het beschermd dorpsgebied is sprake van diverse waardevolle groenstructuren en -elementen. Tot de waardevolste elementen behoort de deels monumentale beplanting langs de Dorpsstraat, die herinneringen oproept aan de oude Brinksstructuur van het dorp. Voorts wordt het beeld bepaald door groenelementen langs de sloten en de aanwezigheid van open percelen met weiden of boomgaarden, gelegen tussen de diverse tuinen en erven. Ook is er sprake van een groot aantal op zich zelf staande groenelementen binnen het dorpsgezicht, zoals voor het beeld belangrijke monumentale bomen binnen particuliere tuinen, de begraafplaatsen, de diverse voortuinen met oude hekwerken, hagen of muren. Het open agrarische gebied tussen de Dorpsstraat en de Waaldijk heeft als historisch landbouwareaal van de boerderijen aan de dorpsbrink waarde voor de typische dorpsstructuur van Hurwenen en laat daarnaast vanaf de Waaldijk een zeer fraai open zicht toe op de structuur en de karakteristieke bebouwing

in het Dorpsstraatgebied. Daarmee speelt het open gebied een belangrijke rol in de beleving van het dorpssilhouet van Hurwenen vanuit noordelijke richting.

Langs de Waaldijkstructuur zijn het vooral de particuliere groenelementen, die het beeld bepalen. Moes- en siertuinen, boomgaarden, oude solitaire bomen (notenbomen, fruitbomen) worden afgewisseld door kleine weiden of intensiever begroeide percelen (villatuinen). Daarnaast verschaft de dijk een boeiend uitzicht over het noordelijk gelegen uiterwaardengebied met graslanden, plassen en boomgroepen.

CONCLUSIE

Samenvattend kan worden gesteld binnen het gebied (Dorpsstraat/Waaldijk) sprake is van een waardevol historisch dorpsbeeld, dat een grote samenhang vertoont tussen de historische ruimtelijke structuren, de karakteristieke historische bebouwing en de groenelementen. Dit samenspel van onroerende zaken vormt een geheel, dat van algemeen belang is voor de gemeente Rossum (en de dorpskern van Hurwenen) door zijn schoonheid, cultuurhistorische waarde en markante eigen karakter (zie kaart 1).

Van belang binnen dit dorpsgezicht zijn:

- Een in gave staat verkerende historische nederzettingsstructuur, bepaald door het verloop van de Waaldijk, de Dorpsstraat met restanten van de dorpsbrink en diverse verkavelingsstructuren. Voorts elementen als het kerkpad en de situering van de dorpskerk. Markante waterpartijen, zoals sloten en weteringen.
- Situering en aard van de bebouwing in relatie tot deze structuren (dijkwoningen en boerderijen aan de dijk; veelal agrarische bebouwing aan het noord-zuidverlopende deel van de Dorpsstraat (de voormalige dorpsbrink), met de bedrijfsgedeelten gericht op de akkers aan de achterzijde; gevarieerde bebouwing (boerderijen en dorpswoningen, RK-kerk) aan het oost-westverlopende deel van de Dorpsstraat).
- Karakteristieke, veelal waardevolle en beschermenswaardige bebouwing van verschillende typen, stijlen en ouderdom.
- Waardevolle groenelementen en -structuren zoals laanbeplantingen, moesen siertuinen, boomgaarden, akkers en weiden en individuele groenelementen.
- Open landschappelijke gebieden rond de kern van het dorpsgezicht, zowel als historisch gegeven als vanwege het zicht op het dorp.

Advies

- Geadviseerd wordt een gedeelte van het dorpsgebied van Hurwenen, omvattende Dorpsstraat en de Waaldijk aan te wijzen tot **beschermde dorpsgezicht**. De begrenzing van het te beschermen dorpsgezicht is aangegeven op de bijgevoegde kaart 1.

De begrenzing

- De begrenzing van het te beschermen dorpsgezicht volgt aan de noordzijde de Waaldijk, beginnend bij de westelijke aansluiting van de Dorpsstraat op deze dijk en eindigend op het punt waar de Waaldijk bij de Waal met een haaks bocht omhoogt in zuidelijke richting. De grens volgt de over de dijk verlopende weg tot aan de aansluiting van het nieuwe dijklichaam op de oude Waaldijk (bij Waaldijk 83). Vanaf hier loopt de grens over de nieuwe dijk (met fietspad), waardoor de buitendijks gelegen dijkwoningen (waaronder de monumentale villa Waaldijk 8) en waardevolle tuin- en landschappelijke elementen binnen het dorpsgezicht liggen. Oostelijk van Waaldijk 8 sluit het fietspad en daarmee de begrenzing weer aan op de oude dijk. Bij de haakse dijkbocht hoekt de begrenzing om achterlangs de perceelsgrenzen van de binnendijkse bebouwing van de Waaldijk. Het oostelijke deel van de Groenestraat kan hier uitstekend als grenslijn fungeren.

Daar waar de Groenestraat in zuidwestelijke richting afbuigt en het jongere dorpsgebied inloopt dient de gebiedsgrens achter de perceelsgrenzen van de bebouwing van de Waaldijk door te lopen in westelijke richting. Zuidelijk van deze grens bevinden zich geen waardevolle elementen. Bij het op de hoek van de Groenestraat en Dorpsstraat gelegen pand volgt de grens de achtererfbegrenzing van dit pand en sluit vervolgens aan op de Dorpsstraat. Hier verloopt de grens in zuidelijke richting over de scheidingslijn tussen de dorpsbrinkrestanten en de terreinen van dorpshuis de Kil. Vervolgens sluit de begrenzing aan op de splitsing Dorpsstraat/Wielewaallaan. Vanaf hier dient de perceelsgrens oostelijk van het pand Dorpsstraat 7 te worden aangehouden tot aan de Molenstraat. Oostelijk van deze grens is zowel de dorpsstructuur als de bebouwing van vrij recente datum. Bij de Molenstraat, die de zuidelijke grens vormt van de markante verkavelingsstructuur ten zuiden van de Dorpsstraat, loopt de grens in zuidwestelijke richting tot aan de Marshallweg. Via deze weg sluit de grens aan op de Dorpsstraat en loopt ze in noordwestelijke richting tot aan de Waaldijk.

AANBEVELINGEN

Ten aanzien van het behoud van monumentale waarden in het gebied kunnen uit cultuurhistorisch oogpunt de volgende aanbevelingen worden gedaan.

→ **Aanbevelingen voor gebiedsbescherming:**

Zie het bovenstaande advies.

→ **Aanbevelingen voor objectbescherming:**

Naast de reeds van rijks- en gemeentewege beschermde monumenten binnen het gebied wordt voorgesteld een beperkt aantal panden en objecten wegens hun specifieke waarde voor het dorpsbeeld eveneens voor te dragen voor plaatsing op de gemeentelijke monumentenlijst. Deze objecten zijn in de aanvullende inventarisatielijst opgenomen en bovendien ook aangegeven op de inventarisatiekaart.

→ **Aanbevelingen voor het bodemarchief:**

Gezien de bijzondere historisch-landschappelijke gesteldheid van het gebied en de ouderdom van de nederzetting is er wellicht sprake van een rijk bodemarchief. Om inzicht te verkrijgen in de gesteldheid van het bodemarchief wordt voor eventueel nieuw te ontwikkelen bouwlocaties een verkennend onderzoek geadviseerd. Dit verkennend en beheerstechnisch onderzoek zou bijvoorbeeld kunnen worden uitgevoerd door de Stichting RAAP, die middels grondboringen belangrijke informatie over het bodemarchief kan verzamelen en met betrekking tot het beheer van eventuele belangrijke vindplaatsen vakkundig kan adviseren.

→ **Aanbevelingen ten aanzien van de historische hoofdstructuren:**

De historische hoofdstructuur, zoals deze reeds in de middeleeuwen tot stand is gekomen, dient in zijn geheel te worden gehandhaafd. Hierbij moet men rekening houden met historische weg- en dijkstructuren, de restanten van de Hurwenense dorpsbrink, verkavelingen en bebouwingsdichtheden.

→ **Aanbeveling ten aanzien van de bebouwing:**

De huidige bebouwingskarakteristiek, bepaald door historische hoofdvormen, kleinschaligheid, traditionele bouwmaterialen, detailleringen en rooilijnen, dient bij eventuele nieuw- of verbouw zoveel mogelijk als uitgangspunt te dienen.

→ **Aanbevelingen ten aanzien van groenstructuren/groenelementen:**

Binnen het te beschermen dorpsgezicht is sprake van een groot aantal zeer waardevolle groenstructuren en groenelementen. Deze zijn opgesomd in de waardering van het gebied. Met al deze structuren en elementen dient met grote zorg te worden omgegaan. Ten aanzien van de meer individuele groen- en tuinelementen, voornamelijk gelegen binnen particuliere tuinen en erven kan worden gesteld, dat zij een belangrijke bijdrage leveren aan het groene karakter van Hurwenen. Met name de forse bomen, hagen, fruitbomen, oude tuinmuren en hekwerken dienen binnen het dorpsbeeld gehandhaafd te blijven.

BIJLAGE 1

GEÏNVENTARISEERDE OBJECTEN HURWENEN/beschermde dorpsgezicht

RM = rijksmonument

GM = gemeentelijk monument

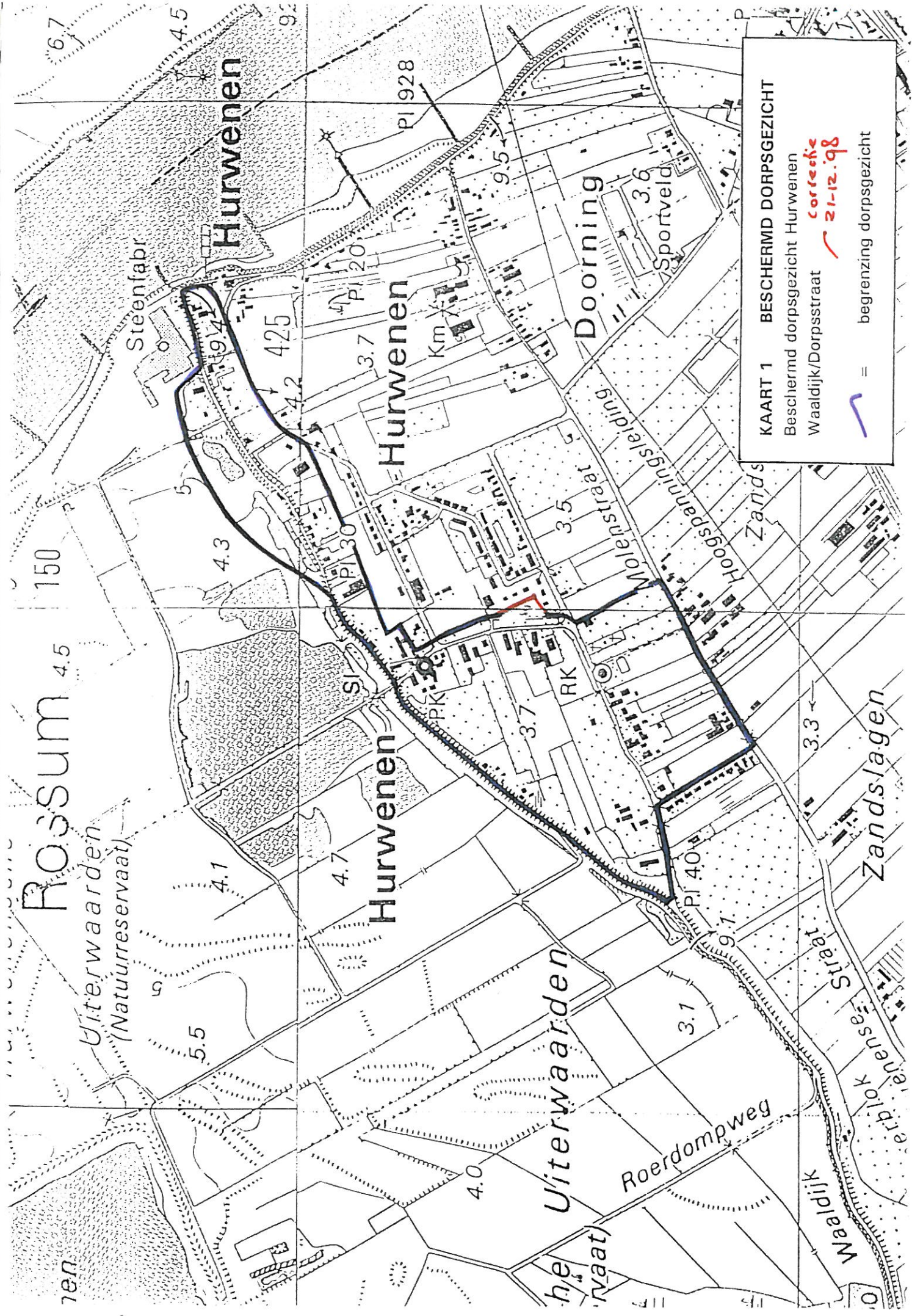
* = plaatsen op de gemeentelijke monumentenlijst

adres	gebouwtype	kwalificatie
HURWENEN, DORPSSTRAAT/WAALDIJK		
Dorpsplein 1/3/5	voormalig gemeentehuis	GM
Dorpsstraat 2	T-boerderij	GM
Dorpsstraat 7	woonhuis	*
Dorpsstraat 9/11	voormalige pastorie	GM
Dorpsstraat 14	N.H.kerk	GM
Dorpsstraat 18	T-boerderij	GM
Dorpsstraat 22	T-boerderij	GM
Dorpsstraat 24	T-boerderij	GM
Dorpsstraat 26	boerderij	*
Dorpsstraat 29	kleine villa	GM
Dorpsstraat z.n.	alg.begraafplaats	* *
Dorpsstraat z.n.	R.K.begraafplaats e.d.	*
Waaldijk 8	villa	RM
Waaldijk 59	T-boerderij	GM
Waaldijk 61	boerderij	RM
Waaldijk 67	woonhuis/dijkhuis	GM
Waaldijk 79	woonhuis/dijkhuis	GM
Waaldijk 81	woonhuis/dijkhuis	GM
Waaldijk 83	pastorie	*
Waaldijk 89	woonhuis	*

BIJLAGE 2

LITERATUUR/BRONNEN

- A.J.van der Aa, Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden, Gorinchem 1847.
- A.C.van Balken, H.M.Kampman-Van Houcke en C.U.Kampman, De Bommelerwaard zien, kennen én waarderen, Zaltbommel 1978.
- S.Barend e.a., Het Nederlandse Landschap. Een historisch-geografische benadering, Utrecht 1986.
- M. Beek en M.Kooiman, Aan de dijk gezet. Dijkwoningen vroeger, nu en in de toekomst, Rotterdam 1996.
- H.J.A.Berendsen (red.), Nederlandse Geografische Studies dl.10. Het landschap van de Bommelerwaard, Amsterdam/Utrecht 1986.
- E.W.Cretier, Rossum in oude ansichten, Zaltbommel 1971.
- E.W.Cretier, Rossum en Hurwenen in oude ansichten, Zaltbommel 1981.
- A.F. van Goelst Meijer, Het Slot te Rossum, Deel XV uit de serie "Nederlandse Kastelen", uitgave van de Nederlandse Kastelenstichting en de Kon.Ned.Toeristenbond ANWB, z.p. 1972.
- J.Kuyper, Gemeente Atlas van de Provincie Gelderland 1868, Leeuwarden z.j.
- C.S.Oldenburger-Ebbers, A.M.Backer, E.Blok, Gids voor de Nederlandse Tuin- en Landschapsarchitectuur. Deel Oost en Midden. Gelderland en Utrecht, Rotterdam 1996.
- T. en J. de Roos, Gemeentehuizen in Gelderland. Van Aalten tot Zutphen, Millingen aan de Rijn 1995.
- F.A.J.Vermeulen, De Monumenten van geschiedenis en kunst in de provincie Gelderland, Onderdeel van het eerste stuk: de monumenten in de Bommeler- en Tielerwaard. Eerste aflevering, 's-Gravenhage 1932, p.157-160.
- J.M.van Winter, "Bezit en macht in de Bommelerwaard in de middeleeuwen", in: Bommelerwaard. Eiland in de geschiedenis, Zaltbommel 1991, p.5-23.
- "Onze Bommelerwaard. Rossum", in: Tussen de Voorn en Loevestein. Contactblad van de Historische Kring 'Bommelerwaard', Jaargang 10, 1974, p.59-61.
- Gemeentebeschrijving Rossum. Rivierenland, (MIP), Oosterbeek 1993.
- Historische Atlas Gelderland. Chromotopografische Kaart des Rijks 1:25.000, Den IJp 1989.
- Grote Provincie Atlas 1:25000. Gelderland Betuwe (Topografische Dienst), Groningen 1991.

KAART 1 **BESCHERMD DORPSGEZICHT**

Beschermd dorpsgezicht Hurwenen

Waalwijk/Dorpsstraat

correctie **21-12-98**

 = begrenzing dorpsgezicht

